SCIENCE HUB REVIEW
2026
Volume 1
Issue 5
www.sciencehubreview.uz
ILMIY ELEKTRON JURNAL

O‘ZBEKISTONDA KICHIK BIZNESNI MOLIYALASHTIRISHNING HUQUQIY-IQTISODIY MEXANIZMLARI: MUAMMOLAR VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Toshpo‘latova Iroda Dilmurod qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Pendidikan xalqaro qo‘shma ta’lim dasturi fakulteti

4-bosqich talabasi

toshpolatovairoda708@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada O‘zbekistonda kichik biznesni moliyalashtirishning huquqiy va iqtisodiy mexanizmlari, ularning tadbirkorlik faolligi hamda iqtisodiy o‘sishga ta’siri tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi kichik biznes subyektlarining moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan amaldagi huquqiy vositalarni baholash va ularni takomillashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotda normativ-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish, rasmiy statistik ma’lumotlarni qiyoslash, tizimli yondashuv va huquqiy-iqtisodiy tahlil usullaridan foydalanildi. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasining SIAT ma’lumotlariga ko‘ra, kichik biznesning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 2024-yilda 53,5 foizni, 2025-yilda esa 52,2 foizni tashkil etgan. Shuningdek, 2025-yil 18-apreldan kuchga kirgan O‘RQ-1058-son Qonun bilan kafolatlar berish tashkilotlari va faktoring tashkilotlari faoliyatining huquqiy asoslari kengaytirildi. Tahlil natijalari kredit ta’minoti, aylanma mablag‘lar yetishmasligi, hududlar kesimidagi tafovutlar va moliyaviy savodxonlik masalalari dolzarbligini ko‘rsatadi. Maqolada kafillik va faktoring vositalarini amaliyotga tatbiq etish, shaffof axborot almashinuvi hamda hududiy moliyalashtirish mexanizmlarini rivojlantirish bo‘yicha takliflar ilgari suriladi. Shuningdek, mazkur instrumentlar samaradorligini baholashda moliyalashtirish qiymati, qamrov darajasi va kichik korxonalar pul oqimiga ta’sirini hisobga olish zarurligi asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar

kichik biznes, tadbirkorlik, moliyalashtirish, faktoring, kafolat, kredit, moliyaviy resurslar, iqtisodiy o‘sish, huquqiy mexanizm, O‘zbekiston.

Abstract

This article examines the legal and economic mechanisms for financing small businesses in Uzbekistan and their impact on entrepreneurial activity and economic growth. The study aims to assess the existing legal instruments designed to improve small businesses' access to financial resources and to develop proposals for their improvement. The research applies legal analysis of regulatory acts, comparison of official statistical data, a systematic approach, and legal-economic analysis. According to the National Statistics Committee's SIAT database, the share of small business in Uzbekistan's GDP was 53.5 percent in 2024 and 52.2 percent in 2025. In addition, Law No. LRU-1058, which entered into force on 18 April 2025, expanded the legal framework for guarantee-providing and factoring organizations. The findings highlight the continuing importance of access to credit collateral, working-capital constraints, regional differences, and financial literacy. The article proposes broader practical use of guarantees and factoring, more transparent information exchange, and the development of regionally responsive financing mechanisms. It also argues that the performance of these instruments should be assessed through financing costs, business coverage, and their effects on small firms' cash flows. The analysis is based on official secondary data and legislation, rather than a primary survey of individual enterprises.

Keywords

small business, entrepreneurship, financing, factoring, guarantee, credit, financial resources, economic growth, legal framework, Uzbekistan.

Kirish

O‘zbekiston iqtisodiyotida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik bandlikni ta’minlash, aholi daromadlarini oshirish, raqobat muhitini kengaytirish hamda hududlarning iqtisodiy salohiyatini ro‘yobga chiqarishda muhim o‘rin tutadi. Kichik biznesning iqtisodiyotdagi ahamiyati uning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi bilangina emas, balki yangi ish o‘rinlari yaratishi, mahalliy ishlab chiqarish zanjirlarini shakllantirishi va bozor talabiga tez moslasha olishi bilan ham belgilanadi.

Milliy statistika qo‘mitasining SIAT ma’lumotlar bazasida keltirilgan yillik ko‘rsatkichlarga ko‘ra, kichik biznesning YAIMdagi ulushi 2024-yilda 53,5 foiz, 2025-yilda 52,2 foiz bo‘lgan. Mazkur ko‘rsatkich kichik biznes iqtisodiyotning yarmidan ko‘prog‘ini shakllantirishda davom etayotganini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, 2025-yildagi ulushning 2024-yilga nisbatan 1,3 foiz bandga kamaygani sektorning iqtisodiy samaradorligi va tarkibiy rivojlanishini muntazam tahlil qilish zarurligini anglatadi. Ushbu o‘zgarishning o‘zi sabab-oqibatni isbotlamaydi; uni tarmoqlar, bandlik, ishlab chiqarish unumdorligi va moliyalashtirish sharoitlari bilan birgalikda baholash lozim.

Kichik biznesning o‘sishiga to‘sqinlik qiluvchi omillardan biri moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatidir. Yangi tashkil etilgan yoki aktivlari cheklangan korxonalar bank kreditini olishda yetarli garov ta’minoti, kredit tarixi, pul oqimlarining barqarorligi va moliyaviy hisobot sifati bilan bog‘liq qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Shu sababli tadbirkorlikni moliyalashtirish faqat kredit ajratish masalasi emas, balki huquqiy kafolatlar, shartnomaviy munosabatlar, muqobil moliyaviy instrumentlar va institutsional muhitni qamrab oladigan kompleks masaladir.

Tadqiqotning dolzarbligi 2025-yilda qabul qilingan O‘RQ-1058-son Qonun bilan ham mustahkamlanadi. Mazkur qonun kafolatlar berish tashkilotlari va faktoring tashkilotlari faoliyatining huquqiy asoslarini belgilab, tadbirkorlik subyektlari uchun bank kreditidan tashqari moliyalashtirish mexanizmlarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan. Maqolaning maqsadi ushbu mexanizmlarning iqtisodiy mazmuni va huquqiy imkoniyatlarini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili va metodlar

Kichik biznesni moliyalashtirish masalasi iqtisodiy adabiyotlarda moliyaviy vositachilik, axborot nomutanosibligi, kredit tavakkalchiligi va korxonalarning kapitalga kirish imkoniyati bilan bog‘liq holda o‘rganiladi. Kichik korxonalar yirik korxonalarga nisbatan qisqaroq kredit tarixiga, kamroq garov aktivlariga va moliyaviy hisobot yuritish imkoniyatlarining cheklanganligiga ega bo‘lishi mumkin. Bu holat kreditor uchun qarz oluvchining to‘lov qobiliyatini baholash xarajatlarini oshiradi va kredit shartlariga ta’sir ko‘rsatadi.

O‘zbekiston qonunchiligida tadbirkorlik faoliyatining umumiy huquqiy asoslari, mulkiy mustaqillik, shartnomaviy munosabatlar va moliyaviy xizmatlar alohida normativ hujjatlar bilan tartibga solinadi. “Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonun tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishning huquqiy kafolatlarini belgilaydi... Fuqarolik kodeksining faktoringga oid qoidalari esa pul talabnomasini boshqa shaxsga berish evaziga moliyalashtirish munosabatlarining shartnomaviy asosini tashkil etadi.

2025-yil 17-apreldagi O‘RQ-1058-son Qonun ushbu yo‘nalishda muhim yangilik bo‘ldi. Qonun bilan “kafolatlar berish tashkiloti” va “faktoring tashkiloti” tushunchalari

qonunchilikka kiritildi. Kafolatlar berish tashkiloti tadbirkorlik subyektining kredit tashkiloti oldidagi pul majburiyati bajarilishi yuzasidan kafolat yoki kafillik berishi mumkin. Faktoring tashkiloti esa pul talabnomasidan boshqa shaxs foydasiga voz kechish evaziga moliyalashtirish faoliyatini amalga oshiradi. Qonun Fuqarolik kodeksining 749-moddasini ham yangilab, faktoring shartnomasining mazmunini aniqlashtirdi.

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi: formal-yuridik metod – normativ-huquqiy hujjatlarning mazmunini aniqlash; statistik-qiyosiy metod –2024–2025-yillardagi rasmiy ko‘rsatkichlarni taqqoslash; tizimli tahlil – moliyalashtirish vositalarini huquqiy va iqtisodiy omillar birligida ko‘rib chiqish; umumlashtirish – aniqlangan muammolar asosida takliflar ishlab chiqish. Tadqiqot ikkilamchi manbalar, ya’ni rasmiy statistika va normativ-huquqiy hujjatlarga tayangan. Muallif tomonidan alohida korxonalar bo‘yicha so‘rov yoki birlamchi empirik kuzatuv o‘tkazilmagan; shu sababli xulosalar statistik va huquqiy tahlil doirasida talqin qilinadi.

Natijalar

1-jadval. O‘zbekistonda kichik biznesning YAIMdagi ulushi (foizda)

Yil	Kichik biznes ulushi	Manba izohi
2024	53,5 %	SIAT yillik ma’lumotlari
2025	52,2 %	SIAT yillik ma’lumotlari
O‘zgarish	−1,3 foiz band	2025-yil 2024-yilga nisbatan

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi, SIAT — “Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning YAIMdagi ulushi” ma’lumotlar to‘plami.

Jadvaldan ko‘rinadiki, kichik biznes 2024–2025-yillarda ham YAIMning yarmidan ortig‘ini shakllantirgan. Biroq ulushning 1,3 foiz bandga pasayishi kichik biznesning mutlaq ishlab chiqarish hajmi kamayganini anglatmaydi: ulush YAIM tarkibidagi nisbiy ko‘rsatkich bo‘lib, boshqa tarmoqlarning o‘sish sur’atlari ham unga ta’sir qiladi. Shu bois mazkur ko‘rsatkichni mustaqil ravishda korxonalar faoliyati yomonlashganining dalili sifatida talqin qilish to‘g‘ri emas.

Rasmiy hududiy ma’lumotlar ham kichik biznesning iqtisodiy roli bir xil emasligini ko‘rsatadi. SIAT ma’lumotlarida 2025-yil uchun Buxoro viloyatida kichik biznesning YAIMdagi ulushi 71,0 foiz, Toshkent viloyatida 55,0 foiz, Toshkent shahrida 51,7 foiz sifatida qayd etilgan. Hududlar o‘rtasidagi tafovut iqtisodiyotning tarmoq tarkibi, yirik

korxonalar ulushi, xizmatlar sohasi, qishloq xo‘jaligi va mahalliy biznes infratuzilmasi bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Bu ko‘rsatkichlar hududiy moliyalashtirish siyosatini bir xil andozada emas, mahalliy iqtisodiy sharoitlardan kelib chiqib shakllantirish zarurligini ko‘rsatadi.

Huquqiy tahlil natijasida kichik biznes uchun uchta muhim moliyalashtirish yo‘nalishi ajratildi. Birinchisi – bank krediti. U korxonaning investitsiya loyihalari va aylanma mablag‘larini moliyalashtirishi mumkin, biroq kreditning mavjudligi qarz oluvchining to‘lov qobiliyati, ta’minoti va bankning risk bahosiga bog‘liq. Ikkinchisi – kafolat yoki kafillik mexanizmi. U garov yetishmasligi sababli kredit olish imkoniyati cheklangan tadbirkor uchun qo‘shimcha ta’minot vositasi bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Uchinchisi – faktoring. Bunda tadbirkor xaridorga yetkazib bergan tovar yoki ko‘rsatgan xizmatidan kelib chiqqan pul talabnomasini moliya agentiga beradi va shartnoma shartlariga muvofiq mablag‘ni muddatidan oldin oladi.

O‘RQ-1058-son Qonunning amaliy ahamiyati shundaki, u faktoring tashkilotlari faoliyatining huquqiy asoslarini kengaytirish bilan birga talab huquqini o‘tkazish, tegishli xabarnomani garov reyestrida qayd etish, ayrim transchegaraviy operatsiyalar hamda moliya agenti va qarzdor huquqlarini himoya qilishga doir qoidalarni takomillashtirdi. Demak, faktoring oddiy qarz olishdan farqli ravishda korxonaning debitorlik qarzini moliyalashtirish manbaiga aylantirishi mumkin. Bu, ayniqsa, tovar yetkazib berib, to‘lovni kechiktirib oladigan korxonalar uchun dolzarb.

Muhokama

Natijalar kichik biznesni moliyalashtirish siyosatida kredit hajmini oshirish bilan cheklanib qolmaslik kerakligini ko‘rsatadi. Tadbirkor uchun muhim jihat — moliyaviy resursning o‘z vaqtida, tushunarli shartlarda va biznesning pul oqimiga mos muddatda taqdim etilishidir. Masalan, ishlab chiqaruvchi korxona xomashyoni bugun xarid qilishi, mahsulotni esa xaridorga 30 yoki 60 kundan keyin to‘lov sharti bilan yetkazib berishi mumkin. Bunday vaziyatda faktoring aylanma mablag‘lar uzilishining oldini olishga xizmat qilishi ehtimol. Biroq faktoringning samaradorligi debitorning ishonchliligi, talab huquqining huquqiy jihatdan mavjudligi, shartnoma shartlari va xizmat qiymatiga bog‘liq.

Kafolat mexanizmi ham kreditga kirish imkoniyatini yaxshilashi mumkin, lekin u tadbirkorning qarzini avtomatik ravishda bekor qilmaydi. Kafolat beruvchi tashkilot kafolat doirasida kreditor oldidagi majburiyatni zimmasiga olishi mumkin; kafolat ishga tushgan taqdirda esa qonunchilik va shartnomaga muvofiq keyingi talablar yuzaga keladi. Shu sababli tadbirkor kafolatni bepul mablag‘ yoki qarzni kechirish deb tushunmasligi, uning qamrovi, muddati, komissiyasi va regress talablariga oid shartlarni oldindan o‘rganishi lozim.

Amaliyotda bir nechta muammo saqlanib qolishi mumkin. Birinchidan, mikro va kichik korxonalarning buxgalteriya hisobi hamda pul oqimlari prognozi yetarli darajada shakllanmagan bo‘lishi kredit riskini baholashni qiyinlashtiradi. Ikkinchidan, tadbirkorlar faktoring va kafolat instrumentlarining mohiyati, narxi va huquqiy oqibatlari haqida yetarli ma’lumotga ega bo‘lmasligi mumkin. Uchinchidan, hududlarda moliyaviy xizmatlar taklifi, maslahat infratuzilmasi va raqamli xizmatlardan foydalanish imkoniyati turlicha. To‘rtinchidan, moliyalashtirish shartlari va komissiyalarining to‘liq ochiqligi tadbirkor qarorining sifatiga bevosita ta’sir qiladi.

Shu munosabat bilan quyidagi takliflar ilgari suriladi. Birinchidan, kafolatlar berish tashkilotlari xizmatlari bo‘yicha yagona, sodda va ochiq axborot standartini joriy etish: kafolat qamrovi, komissiya, talab etiladigan hujjatlar, ko‘rib chiqish muddati va kafolat yuzasidan yuzaga keladigan majburiyatlar aniq ko‘rsatilishi kerak. Ikkinchidan, faktoring bozorida namunaviy shartnoma shartlari va mijoz uchun tushunarli xarajatlar kalkulyatorlarini rivojlantirish maqsadga muvofiq. Uchinchidan, elektron hisob-faktura va shartnomaviy ma’lumotlardan qonuniy asosda foydalanish orqali debitorlik talablarining haqiqiyligini tekshirish jarayonini soddalashtirish mumkin. Bunda tijorat siri, shaxsga doir ma’lumotlar va axborot xavfsizligi talablariga qat’iy rioya etilishi zarur.

To‘rtinchidan, hududiy moliyalashtirish dasturlarini mahalliy iqtisodiyot ixtisoslashuviga moslashtirish lozim. Masalan, qishloq xo‘jaligi ulushi yuqori hududlarda mavsumiy pul oqimiga mos kredit va faktoring mahsulotlari, sanoat korxonalari ko‘proq joylashgan hududlarda esa uskunalar lizingi, investitsion kredit va yetkazib berish zanjiri faktoringi muhim bo‘lishi mumkin. Beshinchidan, tadbirkorlar uchun moliyaviy va huquqiy savodxonlik bo‘yicha amaliy treninglar tashkil etilishi, ularda kredit

shartnomasi, garov, kafillik, faktoring va qarzdorlikni undirish masalalari real misollar bilan tushuntirilishi kerak.

Taklif etilayotgan mexanizmlarning natijadorligini baholash uchun faqat ajratilgan kreditlar hajmini emas, balki kichik biznes subyektlarining moliyalashtirishga ariza berish va undan foydalanish darajasi, kafolatlar hisobiga jalb qilingan kreditlar, faktoring aylanmasi, moliyalashtirish qiymati, kechiktirilgan to‘lovlar va hududlar kesimidagi qamrov kabi ko‘rsatkichlarni muntazam e’lon qilish foydali bo‘ladi. Bunday yondashuv davlat qo‘llab-quvvatlashining real iqtisodiy samarasini baholash imkonini beradi.

Xulosa

O‘tkazilgan huquqiy-iqtisodiy tahlil kichik biznes O‘zbekiston iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismi bo‘lib qolayotganini ko‘rsatdi. Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotlariga ko‘ra, uning YAIMdagi ulushi 2024-yilda 53,5 foiz, 2025-yilda 52,2 foizni tashkil etgan. Bu ko‘rsatkich kichik biznesni moliyaviy resurslar bilan ta’minlash, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va hududiy imkoniyatlardan foydalanish masalalarining dolzarbligini tasdiqlaydi.

2025-yil 17-apreldagi O‘RQ-1058-son Qonun kafolatlar berish va faktoring tashkilotlari faoliyatiga huquqiy asos yaratish orqali moliyalashtirish vositalarini diversifikatsiya qilish uchun muhim qadam bo‘ldi. Kafolat mexanizmi kredit ta’minoti muammosini yumshatishi, faktoring esa tadbirkorning debitorlik talablarini aylanma mablag‘ga aylantirishiga yordam berishi mumkin. Biroq ushbu vositalarning amaliy samarasi ularning huquqiy aniqligi, xizmatlar narxining shaffofligi, moliyaviy tashkilotlar salohiyati va tadbirkorlarning xabardorligiga bog‘liq.

Shu bois kichik biznesni moliyalashtirish siyosatida bank kreditlari bilan bir qatorda kafolat, faktoring, lizing va boshqa qonuniy moliyaviy vositalarni rivojlantirish; hududiy ehtiyojlarga mos mahsulotlar yaratish; shartnomaviy axborotning ochiqligini kuchaytirish; tadbirkorlarning moliyaviy-huquqiy savodxonligini oshirish zarur. Mazkur choralar kichik biznesning barqarorligini mustahkamlash va iqtisodiy o‘sishga qo‘shadigan hissasini sifat jihatidan oshirishga xizmat qilishi mumkin.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi (SIAT ma’lumotlar bazasi). https://siat.stat.uz/data/420/?lang=uz

2. O‘zbekiston Respublikasining 2025-yil 17-apreldagi O‘RQ-1058-son Qonuni. Tadbirkorlik subyektlarini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash tizimi takomillashtirilishi munosabati bilan O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida. https://lex.uz/uz/acts/-7481639

3. O‘zbekiston Respublikasining 2012-yil 2-maydagi O‘RQ-328-son Qonuni. Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to‘g‘risida (yangi tahriri). https://lex.uz/uz/acts/-2006789

4. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Tadbirkorlik subyektlarini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirishga oid O‘RQ-1058-son Qonun sharhi. https://cbu.uz/uz/press_center/news/2354732/

5. J. Chris Leach, Ronald W. Melicher — Entrepreneurial Finance, 7th edition. Cengage Learning, 2021.

6. Robert D. Hisrich, Michael P. Peters, Dean A. Shepherd — Entrepreneurship, 11th edition. McGraw-Hill Education, 2020.